

Zenon Guldon

"Gospodarstwo folwarczne w starostwie sandomierskim 1510-1663", Jadwiga Muszyńska, Kielce 1984 : [recenzja]

Rocznik Muzeum Narodowego w Kielcach 15, 481-482

1986/1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JADWIGA MUSZYŃSKA: GOSPODARSTWO FOLWARCZNE W STAROSTWIE SANDOMIERSKIM 1510–1663, Kielce 1984, Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. J. Kochanowskiego, ss. 202.

Dotychczasowa wiedza o stosunkach gospodarczo-społecznych we wsiach królewskich województwa sandomierskiego w XVI–XVII w. oparta była przede wszystkim na wynikach badań A. Wawrzyńczyk¹ i A. Wyczańskiego². Stąd konieczność dalszych badań, dotyczących różnych kompleksów dóbr królewskich.

XVI-wieczne starostwo sandomierskie według opinii Stanisława Sarnickiego obfitowało w sady, ryby, miód, dziczyznę i inne „nadmierzalności”. Nie był to teren jednolity pod względem gospodarczym. W skład starostwa wchodziły bowiem urodzajne i z dawna zasiedlone tereny na lewobrzeżu Wisły oraz rozległa puszcza w widłach Wisły i Sanu, gdzie stałe osady pojawiają się dopiero w XIV w. Jeszcze po zniszczeniach gospodarczych z połowy XVII w. ludność starostwa przekraczała 20 tys. osób (s. 26) i stąd też wybór przez J. Muszyńską tego dużego kompleksu dóbr za przedmiot rozprawy doktorskiej wydaje się celowy.

Zasadniczą podstawę źródłową pracy stanowią lustracje i inwentarze z lat 1510–1663 oraz rachunki folwarczne z lat 1658–1663. Uzupełniające znaczenie mają rejestry poboru łanowego i pogłównego — dodać można by tu jeszcze rejestr podymnego powiatu sando-

mierskiego z 1663 r.³ Z pewnością nieco dodatkowych szczegółów dostarczyć mogłyby akta oficjalatu sandomierskiego⁴ oraz wizytacje kościelne.

Autorka omawianej tu pracy analizuje rozwój gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej, wyrażający się we wzroście liczby folwarków, ich arealu i produkcji zbożowej. Znaczne ilości zboża sptawiano do Gdańska (s. 133–136) — warto tu było wykorzystać rejestr komory nowodworskiej z 1662 r.⁵ Nastawienie na monokulturę zbożową stanowiło jedną z przyczyn upadku hodowli, która już w XVI w. miała charakter wyłącznie konsumpcyjny, zaspokajając potrzeby dworu i zamku sandomierskiego. Gospodarka rybna jeszcze w połowie XVI w. dawała ponad 9% przychodów starostwa. Już w końcu XVI w. jej znaczenie było mniejsze, a w 1606 r. prawie wszystkie stawy i sadzawki „rozkopano i wylowiono” (s. 117). Duże znaczenie miała eksploatacja terenów leśnych. Chodzi tu o bartnictwo, łowiectwo, przemysł drzewny (produkcja tarcicy, gontów, klepki, wańczosu, dziegiu, popiołu i węgla drzewnego), hutnictwo żelaza (pierwsza kuźnica powstała w 1515 r.) i inne formy eksploatacji lasu⁶.

Autorka szczegółowo przedstawia zniszczenia gospodarcze spowodowane rokoszem Zebrzydowskiego⁷ i wojnami z połowy XVII w.

³ Archiwum Państwowe w Krakowie, Archiwum Sanguszków, sygn. 170, p. 321–344.

⁴ Por. P. Bober, *Najstarsze księgi oficjalatu sandomierskiego*, „Polonia Sacra”, t. IV, 1951, z. 2, s. 155–159.

⁵ Archiwum Państwowe w Krakowie, Archiwum Sanguszków, sygn. 173.

⁶ Zob. ostatnio *Puszcza Sandomierska wczoraj i dziś*, pod red. J. Półciwiartka, Rzeszów 1980.

⁷ Zob. Z. Guldon, *Zniszczenia gospodarcze w królewskich wsiach sandomierskich w dobie rokoszu Zebrzydowskiego (1606–1609)*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, 1982, nr 3–4, s. 335–343.

¹ A. Wawrzyńczyk, *Studia nad wydajnością produkcji rolnej dóbr królewskich w drugiej połowie XVI w.*, Wrocław 1974.

² A. Wyczański, *Studia nad gospodarką starostwa korcyńskiego 1500–1660*, Warszawa 1964.

Ze względu na brak materiałów źródłowych nie udało się natomiast uchwycić rozmiarów strat demograficznych spowodowanych zarazkami z lat 1602, 1623–1625 i 1652–1653⁸. Konieczne jest tu wykorzystanie ksiąg metrykalnych⁹, co wymaga jednak odrębnych badań.

Autorka pominęła funkcjonowanie trzech miast starościńskich, a mianowicie Sandomierza, Osieka i Połańca, i ich związków z gospodarką wiejską starostwa. Ta niezmiernie wagi sprawa wymaga przede wszystkim wykorzystania sandomierskich ksiąg miejskich¹⁰.

Praca ze względu na wzorową i przejrzystą konstrukcję, poprawną analizę statystyczną i osiągnięte rezultaty badawcze stanowi istotny wkład w badania nad gospodarstwem wiejskim dawnego województwa sandomierskiego.

Zenon Guldon

DRZEWICA, Gdańsk 1984, Państwowa Agencja Reklamowa, ss. 80.

Sygnalizowany tu popularny zarys dziejów Drzewicy wydany został z okazji 555. rocznicy nadania temu ośrodkowi praw miejskich i 160. rocznicy założenia Fabryki Nakryć Stołowych „Gerlach”. Przygotowany on został przez zespół w składzie: Roman Gorzelak, Ryszard Bogatek, Alojzy Klimek, Lech Rydzewski i Jan Wilczyński. Na broszurę składa się krótki rys dziejów miasta i zakładu (s. 4–16) i bogata część ilustracyjna (s. 17–79).

Autorzy w oparciu o skąpą literaturę przedmiotu i kilka źródeł drukowanych i archiwalnych poprawnie przedstawili początki i rozwój miasta w średniowieczu i czasach nowożytnych. W końcu XVIII w. Drzewica stanowiła dość znaczny ośrodek miejski w dawnym powiecie opoczyńskim — w 1775 r. liczyła 102 dymy, a w 1790 r. — 86 dymów¹. Trudno zgodzić się z Autorami, kiedy piszą: „Jedną z głównych przyczyn, dla których Drzewica jak i wiele innych miast Królestwa utraciła prawa miejskie w 1869 roku, była pomoc, jaką udzielały Kuźnice Drzewickie powstańcom, zaopatrząc ich w broń. Była to jedna z form represji popowstaniowych szeroko stosowana przez zaborcę” (s. 7). Obecnie nie ulega już wątpliwości, że główną przyczynę odebrania praw miejskich wielu ośrodkom stanowił ich stan gospodarczy i finansowy². Omawiana broszura wskazuje, jak niewiele wiemy o przeszłości małych miast, nawet tak ważnych jak Drzewica, znaczące centrum hutnictwa żelaza i przemysłu metalowego. Wypada mieć nadzieję, że omawiana broszura przyczyni się do spopularyzowania przeszłości Drzewicy i zapoczątkuje badania naukowe nad tym ośrodkiem.

Zenon Guldon

⁸ J. Wiśniewski, *Katalog pralatów i kanoników sandomierskich od 1186–1926 r. tudzież, sesje kapituły sandomierskiej od 1581 do 1866 r.*, Radom 1926, s. 27, 40, 64, 67.

⁹ Zachowały się m.in. księgi ślubów od 1646 r. i księgi chrztów od 1650 r. dla parafii św. Pawła; zob. R. Kosela, *Z metryk parafii św. Pawła na Starym Sandomierzu*, „Ziemia Sandomierska”, 1933, nr 3 i 4. Natomiast w Archiwum Kapituły Katedralnej w Sandomierzu zachowały się m.in. księga chrztów z lat 1655–1690 (sygn. 23) i księga ślubów z lat 1647–1718 (sygn. 25) dla parafii św. Piotra.

¹⁰ Por. Z. Świder, *Dzieje ksiąg radzieckich i lawniczych miasta Sandomierz*, (w:) *Notatnik Sandomierski*, Sandomierz 1980, s. 22–28.

¹ Pracownia Słownika Historyczno-Geograficznego Ziemi Polskich w Średniowieczu Instytutu Historii PAN w Krakowie, kartoteka materiałów do słownika historyczno-geograficznego województwa sandomierskiego w dobie Sejmu Czteroletniego, hasło: Drzewica.

² Zob. szerzej S. Marcinkowski, *Miasta Kielecczyzny. Przemiany społeczno-gospodarcze 1815–1869*, Warszawa-Kraków 1980, s. 45–54.